

сами о собі ■
сами о себе ■
самі про себе ■
самі пра сябе ■

samiosobie

m i e s i ę c z n i k s p o ł e c z n o k u l t u r a l n y / 1 7 1 / l u t y 2 0 2 3

Osiemnasta edycja ogólnopolskiego konkursu fotograficznego im. Wiktora Wołkwa rozstrzygnięta. Podsumowanie odbyło się 18 grudnia 2022 roku w Muzeum i Ośrodku Kultury Białoruskiej w Hajnówce. – Po dwóch latach wyników online, publikowanych w internecie, mogliśmy się w końcu spotkać z uczestnikami konkursu i wręczyć pamiątkowe dyplomy i nagrody – przywitał zebranych dyrektor Muzeum Tomasz Tichoniuk.

Podlasie w obiektywie

■ W roku 2022 zgłosiło się 156 osób, nadsyłając 429 fotografii Podlasia. – Fakt, że tak dużo osób wzięło udział w tym konkursie, nadsyłając tak dużą liczbę

zdjęć świadczy o tym, że nasze Podlasie jest warte odwiedzenia, fotografowania i odkrywania. Gratuluję organizatorom pomysłu i wytrwałości w realizacji tak cennego

konkursu – powiedziała **Walentyna Pietroczyk**, przewodnicząca rady Miasta Hajnówka.

Zdjęcia oceniało jury złożone z profesjonalnych fotografów:

Bożeny Walencik, Tomasa Kłosowskiego, Jarosława Chyry oraz Michała Kościa.

– Myślenie o Podlasiu podąża dwoma torami. Pierwszy to stare Podlasie, bardzo tradycyjne, wiejskie, sielskie, bardzo przyrodnicze, drugie to Podlasie nowoczesne i tutaj zawsze pojawia się problem. Bo to co nowe nie jest tak dalece stylowe ani regionalne w porównaniu z tym co było stare. I wokół tego zawsze się spieramy. Istnieje wyraźny trend fotografujących, aby trzymać się bardzo tradycyjnego Podlasia, zobowiązuje do tego sztyld imienia – Wiktora Wołkowa. Ale świat się zmienia, Podlasie się zmienia. Istnieje coś co łączy stare i nowe Podlasie, np. specyfika krajobrazu, którą niektórzy dobrze wychwytyją, mianowicie rozległa przestrzeń. Dopiero w ten krajobraz wkomponowane są obiekty antropogeniczne, czyli np. wsie ulicówki albo kolonie, szczególnie widowiskowe obrzędy. Podlasie się urozmaica, fotografia się zmienia. 50 lat temu przyjechałem na Podlasie, żeby fotografować dzikie ptaki, zwłaszcza żurawie, fotografowałem jak oszalały, dziś stały się one pospolite, wszędzie widać je na polach. Natomiast zniknęły żurawie drewniane, zniknęły stare chaty, myśmy tego nie fotografowali, bo co to takiego ciekawego, myśleliśmy, że zawsze będzie. Dziś wiem, że to był błąd – powiedział Tomasz Kłosowski

– To nieprawda, że się kłócimy, my się spieramy, my się nie zamykamy, my się przepychamy, i to jest fajne. Ten konkurs będzie dla nas zawsze świetną zabawą i wielkim wyzwaniem. Uważałem, że znam Podlasie, ale jeżdżę kolejne 20-30 lat i uwierzcie mi, nie znam

Podlasia. I to niech będzie dla was zachętą, że zawsze warto fotografować i szukać, a my będziemy się w tych waszych poszukiwaniach oceniając nie kłócić, a spierać – wyraził opinię Jarosław Chyra.

– W związku z tym, że się ostro spieraliśmy, musiałem przyznać swoją nagrodę specjalną. Jest to zdjęcie pokazujące życie codzienne, ale tego zmienionego Podlasia. Z zawodu jestem fotoreporterem i na takie rzeczy zwracam uwagę, zdjęcia pokazujące życie codzienne – ocenił Michał Kość.

Pierwszą nagrodę zdobył **Adam Wysocki** z Hajnówki, drugą **Jarosław Klej** z Sokółki, trzecią **Anna Mystkowska-Pływaczewska** z Tomaszkowa.

Wyróżnienia otrzymali **Beata Wilczyńska** ze Studzianek, **Krzysztof Kiełt** z Gdańska, **Grażyna Adamczyk** z Lublina, **Anna Wygodny** z Marysina (nagroda specjalna Michała Kościa), **Jolanta Grochowska** z Bajek Zalesie, **Piotr Krassowski** z Białegostoku, **Jakub Długosz** z Poznania, **Michał Makowski** z Wołomina.

Wystawę pokonkursową będzie można oglądać w Muzeum Białoruskim w Hajnówce do grudnia.

Sponsorami konkursu byli Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji, Urząd Miasta Hajnówka, Starostwo Powiatowe w Hajnówce, Muzeum i Ośrodek Kultury Białoruskiej w Hajnówce, Marek Wasiluk, Bohdan Klimiuk, Sery z Puszczy Białowieskiej, RU-NO. Konkurs objęty był honorowym patronatem Marszałka Województwa Podlaskiego, Starosty Powiatu Hajnowskiego oraz Burmistrza Miasta Hajnówka.

Agnieszka Tichoniuk

Узнагароды ад падляшскага маршалка

Яны дзейнічаюць у розных абшарах, але аб'ядноўвае іх адно – ствараюць і папулярызуюць культуру Падляшскага ваяводства. Сёлета ўзнагароды атрымалі дзевяць суб'ектаў. Сярод іх, акрамя асобных артыстаў, ёсць народныя калектывы і фонд.

■ Мастакі, аніматары культуры, фальклорныя калектывы, а таксама людзі і фонды, якія займаюцца аховай спадчыны – атрымалі ад маршалка Падляшскага ваяводства мастацкія ўзнагароды за мастацкі сезон 2021/2022. Урачыстае мерапрыемства адбылося 14 снежня 2022 г. у Падляшкім інстытуце культуры. Сярод пераможцаў ёсць м.інш. дырыжор, мастак, даследчыкі і аматары краязнаўства, мастацтвазнаўца і музейшчык. Маршалак **Артур Касіцкі** ўручыў пераможцам статуэткі і дыпламы. Кожны з пераможцаў таксама атрымае прэмію па 10 тысяч злотых. – Гэта вялікі гонар – мець магчымасць уручыць вам гэтыя ўзнагароды. Мы ганарымся вамі і магу толькі сказаць вам вялікі дзякуй за ваш запал, за вашу працу і за тое, што дзякуючы вашай дзейнасці Падляшша мае чым ганарыцца, – сказаў маршалак. – Я жадаю вам, каб гэты запал і праца сапраўды развіталіся яшчэ больш, каб мы сустракаліся часцей (...) і каб мы цешыліся гэтымі ўзнагародамі і каб нас было яшчэ больш. Сіла нашага рэгіёну гэта «амбітныя жыхары». Без вас гэтага рэгіёну не было. Сёлета разам з журы было вырашана ўручыць прызавыя месцы ўсім прэтэндэнтам. На гэта паўплываў вельмі высокі ўзровень намінантаў на прэміі. І я рады, што з кожным годам мы можам вылучаць усё больш пераможцаў і ўзнагароджваць іх усё большай сумай.

Прэмію за жыццёвыя дасягненні атрымала **Марта Грэдэль-**

-Іванюк, звязаная з Гайнаўскім Домам культуры – ініцыятарка і мастацкі кіраўнік Студыі сцэнічнай песні, якая дзейнічае пры Гайнаўскім Доме культуры 15 гадоў і з'яўляецца лаўрэатам шматлікіх конкурсаў і фестываляў. Дасягненне, якое дапаўняе яе заслугі – яе аўтарскі альбом «Гайнаўка, мой горад». – Для мяне вялікі гонар, што я магу сёння атрымаць узнагароду – за 15 гадоў маёй мастацкай творчасці ў Гайнаўскім доме культуры. Па сутнасці, ён стаў маім другім домам і месцам, дзе я самарэалізуюся і рэалізую свае захапленні, – сказала лаўрэатка.

Сярод узнагароджаных была і добра вядомая аматарам старадаўняй музыкі дырыжор **Ганна Манюшка**. Яна ініцыятарка і каардынатарка шматлікіх музычных праектаў, у т.л. цыклу канцэртаў «Музыка майстроў барока», ініцыятарка Фестывалю старадаўняга мастацтва ім. Ізабэлы Браніцкай і Міжнароднага харавога конкурсу «Cantu Gaudeamus» у Беластоку. – Вялікі дзякуй за тое, што музыка, якую я найбольш люблю, гэта значыць старадаўняя музыка, музыка барока, можа – дзякуючы падтрымцы самаўрада Падляшскага ваяводства – «расквітнець» у палацы Браніцкіх, і што мы можам дадаць гэтую маленькую цаглінку да культурнага жыцця Беластока, – падкрэсліла Ганна Манюшка.

Графік, рысавальшчык і жывапісец **Уладзіслаў Петрук** быў адзначаны за ўсю сваю 50-гадовую творчую дзейнасць. Як абгун-

тоўвалі, ён «адзін з найвялікшых дакументалістаў Падляшша». Выдаў 49 папак з малюнкамі архітэктуры і прыроды, два альбомы, сярод іншых «Архітэктура, прырода Падляшскага ваяводства». На працягу многіх гадоў ён пераносіць помнікі і прыроду Падляшша на паперу, дакументуючы такім чынам рэгіён.

Па рашэнні капітула, пераможцам сёлетняй прэміі стаў **Фонд аховы спадчыны Бельскай зямлі**. Арганізацыя клапаціцца аб захаванні культурнай спадчыны і гістарычных ведаў паўднёвай часткі ваяводства – цэлай гістарычнай Бельскай зямлі. Сябры фонду збіраюць сродкі на аднаўленне помнікаў, на правядзенне асветніцкай і выдавецкай дзейнасці. І як прызналася прэзідэнтка фонду **Барбара Бабулевіч**, «10 тысяч злотых – прэмія ад маршалка вельмі дапаможа фонду ў дзейнасці».

Яшчэ адным лаўрэатам стаў падляшскі журналіст і публіцыст, даследчык і энтузіяст краязнаўства, галоўны рэдактар грамадска-культурнага штомесячніка Беларусі «Czasopis» **Юры Хмялеўскі**. – За дасягненні ў рэдакцыйна-публіцыстычнай і даследчай дзейнасці па захаванні і развіцці культурнай самабытнасці беларускай нацыянальнай меншасці. Паведаміў падчас урачыстасці, што сярод узнагароджаных ёсць некалькі прадстаўнікоў беларускай меншасці. «Гэта надзвычай важна, нягледзячы на праблемы, захаваць нашу ідэнтычнасць у рэгіёне, у Польшчы, гэта паказвае, што мы ўсё

яшчэ маем велізарны творчы і мастацкі патэнцыял, тым самым узбагачаючы наш шматкультурны рэгіён. Сёння я атрымаў важную ўзнагароду. Хачу падзякаваць маршалку Падляшскага ваяводства, капітулу і сябрам з Часопіса і Віла Сакратас, ды іншым, без якіх мае дасягненні былі б немагчымымі. Вялікае значэнне для нашай супольнасці маюць узнагароды, прысуджаныя прадстаўнікам асяроддзя беларускай меншасці. Гэты патэнцыял і ўклад у развіццё роднай культуры ацаніў і капітул прэміі, бо сярод пераможцаў аказаліся два калектывы Гайнаўскага Дома культуры, якія культывуюць польскія і беларускія народныя традыцыі. Тры ўзнагароды атрымаў Гайнаўскі Дом культуры (ГДК). Восць узнагароджаны Ансамбль песні ГДК «Рэха Пушчы», які на працягу 40 гадоў – як было напісана ў абгрунтаванні – «прапагандуе, выхоўвае і падтрымлівае падляшскія культурныя традыцыі, звязаныя са спевам» і за культываванне польскіх і беларускіх народных традыцый. Рэпертуар калектыву складаецца з польскіх, беларускіх і ўкраінскіх песень. Дае канцэрты ў Польшчы, Беларусі, Літве, Эстоніі, Славакіі, Чэхіі і Грэцыі. Гурт народнага танца «Перапёлка» быў узнагарод-

жаны за прапаганду падляшскіх традыцый, звязаных з танцамі і абрадамі. «Перапёлка» якая існуе ўжо 30 гадоў, прымае ўдзел у турнірах, конкурсах і танцавальных фестывалях у Польшчы і за мяжой. Група складаецца з дзяцей і падлеткаў рознага ўзросту. Рэпертуар калектыву складаецца з традыцыйных польскіх, беларускіх і ўкраінскіх танцаў.

Сёлета за навуковую і гістарычную дзейнасць была адзначана таксама мовазнаўца, даследчыца ломжынскага дыялекту і ломжынскіх прозвішчаў доктар **Малгажата Крыстына Францкевіч**. На працягу многіх гадоў яна вядзе навуковую дзейнасць як папулярызатар ведаў пра моўную і культурную самабытнасць жыхароў былой Ломжынскай зямлі і іх сучасных нашчадкаў. Як адзначыў праф. **Генрык Внароўскі**: «Гэта стойп Ломжынскага навуковага таварыства ім. Вагаў. Сама ўганараваная адзначыла, што ініцыятывы, якімі займаецца аб'яднанне, «даюць зыходныя матэрыялы, каб людзі мелі магчымасць лепш пазнаць уласную ідэнтычнасць».

У ліку лаўрэатаў таксама была куратар музея **Магдалена Валоўска-Русіньска** з музея Марыі Канапніцкай, аўтарка шэрагу навуковых і навукова-

папулярных публікацый. Яна была ініцыятарам укаранення новых асветніцкіх і папулярызатывных форм работы ў музеі, а таксама дзейнасці ў галіне мультыплекатывнай гісторыі. На яе рахунку больш за дзясятак музейных выстаў, яна суаўтарка сучасных, мультымедычных гістарычных выстаў, аўтарка сцэнарыяў для некалькіх відовішчаў і гістарычных рэканструкцый, гарадскіх гульняў і сацыяльных кампаній.

Лаўрэаты падкрэслілі, што ўзнагароды, прысуджаныя Управай Падляшскага ваяводства, з'яўляюцца вельмі важным інструментам апекі мясцовай улады над мастацкай творчасцю, распаўсюджваннем і аховай культурных каштоўнасцей. Як казалі, гэта вялікая і вельмі спецыфічная форма падтрымкі і ўдзячнасці творчасці мастакоў з Падляшша.

Дагэтуль мастацкія ўзнагароды маршалка Падляшскага ваяводства атрымалі, між іншым, заснавальнікі фонду і цэнтра «Пагранічча» **Кшыштаф і Малгажата Чыжэўскія, Ежы Максіюк, Андрэй Струміла, Лявон Тарасэвіч, Надзея Артымовіч і Віктар Швед**.

Міра Лукша
фота аўтаркі

Brawo, Pani Nino

■ Panią **Ninę Gorbacz** z Michałowa, z domu Krętowską, znają i szanują w mieście wszyscy, a i ona zna chyba każdego. Osiadł tutaj, w końcu XIX stulecia jej dziadek, a ona znalazła się wśród pierwszych absolwentów Publicznej Średniej Szkoły Zawodowej, z którą związała się na zawsze, najpierw pracując w jej sekretariacie, potem w księgowości. Zawsze była bardzo aktywna, zaangażowana w działalność społeczną, ciekawa ludzi i zdarzeń. Potrafiła rozmawiać – i słuchać. Kilkanaście lat temu (w roku 2010) z jej inicjatywy powstał album „Dzieje Michałowa w fotografii”. Pani Nina udostępniła własne archiwum, sięgnęła też do zbiorów swoich znajomych, nawet osób, które już dawno opuściły miasteczko, wyjeżdżając na inny kraniec Polski lub za granicę. Na potrzeby albumu sporządziła też niezwykle dokument, plan miasta przed 1939 rokiem, na którym rozmieściła siedziby urzędów, fabryk, firm, sklepów, lokali usługowych, z podaniem nazwisk dawnych właścicieli i ich wyznania.

Kiedy była już na emeryturze, młodzi często zwracali się do niej z pytaniami dotyczącymi lokalnej przeszłości i ludzi, którzy tu niegdyś mieszkali. Nawiązała wtedy stałą współpracę z „Gazetą Michałowa i okolic”. Zamieszczane tam przez kilkanaście lat krótkie opowieści o dawnych mieszkańcach, nie istniejących lub całkowicie odmienionych miejscach i bieżących wydarzeniach, złożyły się na grubą książkę „Michałowo i jego mieszkańcy minionych lat”. Nie jest to systematyczny wykład o dziejach Michałowa do czasów najnowszych, raczej swobodne impresje, okruchy historii, dotyczące czasem ważnych zdarzeń i znaczących postaci, czasem ulotnych drobiazgów, relacji z rozmów i spotkań, zasłyszanych przekazów. Nie wszystkie

są sprawdzone i udokumentowane, co nie umniejsza ich wartości. Dla ludzi związanych z Michałowem to fascynująca lektura, przywracająca pamięć o miejscach i sprawach zagubionych już w pamięci bądź nigdy nie poznanych.

Przywołała więc wspomnienia o pierwszych właścicielach majątku Niezbudka – **Sewerynie Michałowskim**, który wpadł na pomysł zaproszenia na swoje ziemie osadników z Niemiec, by założyli na nich warsztaty tkackie, z których część rozwinęła się z czasem w fabryki, czyniąc z Michałowa znaczący ośrodek przemysłowy; rosyjskim generale **Aleksandrze von Minckwitz**, który kupił Michałowo na licytacji, gdy za udział w powstaniu styczniowym skonfiskowano je Michałowskiemu; wreszcie o pułkowniku **Andrzeju Stankiewicz**, który według przekazów wygrał go w karty, w Rzeczypospolitej stając się ważnym obywatelem miasta, współfundatorem cerkwi. Zmarł w 1935 roku. Zachowała się po nim niezwykle pamiątka, wisząca w cerkwi, w głównej części ołtarza, ikona z podpisem: „Ta ikona powstała, by modlitewnie upamiętnić ukochanego ojca, radcę Włodzimierza

Karłowicza Stankiewicza przez jego syna, esaula Andrzeja”.

Sporo uwagi poświęciła pani Nina społecznościom, które już nie są w Michałowie reprezentowane, nawet ślady po nich pozostały nieliczne.

Dotyczy to na przykład Niemców i ich potomków. Pod koniec XIX stulecia stanowili w trzytysięcznym Michałowie trzecią część mieszkańców, część zamożniejszą i dobrze zorganizowaną, o dużych aspiracjach kulturalnych. Nic dziwnego, że pierwszą świątynią, jaka w mieście stanęła, w roku 1898, była ewangelicka kircha, powszechnie uważana za bardzo piękną, zwłaszcza wewnątrz. Ewangelicy zniknęli z miasta w 1940 roku, po podpisaniu przez Niemcy ze Związkiem Radzieckim, wówczas sojusznikiem, umowy o wymianie ludności. Nie wyjeżdżali dobrowolnie, a cały dobytek wolno im było zamknąć w jednej walizce.

Piękna kircha została podczas działań wojennych uszkodzona. Postanowiono jej nie naprawiać, tylko – gdyż dawnych użytkowników nie było – rozebrać, cegły przeznaczając na budowę szkoły średniej. Ślady po ewangelikach – mury niektórych fabryk i domów – zachowały się do dziś.

Nie ma za to śladów po społeczności żydowskiej, nie tylko materialnych. Słyszałam ubolewania, że nieznane pozostają nazwiska, fotografie, dokumenty. Nie do końca to prawda. Pani Ninie udało się ustalić, jak wspomniałam, nazwiska i adresy wielu żydowskich przedsiębiorców i usługodawców, nawiązała też kontakt z niektórymi potomkami ocalonych, choć oczywiście nie może to zastąpić archiwalnych poszukiwań. Kilka kilometrów z miastem, w lesie, przy drodze do Żedni, między drzewami zobaczyć można pojedyncze macewy, ślad po dawnym cmentarzu.

Pani Nina całe zawodowe życie związana była, choć nie jako nauczycielka, z michałowską oświatą. Szkołom poświęciła zatem niemałą część wspomnień. Przede wszyst-

Зорка з Мохнатого

У студзені мінулага года ў Вялікай зале Каралеўскага замка ў Варшаве прайшоў канцэрт калядак, арганізаваны праваслаўным прыходам з варшаўскай Волі ды вольскім Аб'яднаннем Верных традыцыі пакаленняў. Адным з выступоўцаў была Жэмерва разам з Асочнікамі са Студзіводаў. Прыехала яна са сваёй незвычайнай зоркай з вёскі Мохнатэ, што ў гміне Гайнаўка. І тут пачалася яе новая гісторыя, але па чарзе...

■ Ад заўсёды ў перыяд Піліпаўскага Посту перад *Калядамі* вялікая, асочніцкая вёска Мохнатэ ажывала. Маладыя дзяўчаты і хлопцы пачыналі рыхтавацца да калядавання. Усе навакольныя вёскі ведалі, што Мохнатэ багатае ў калядоўшчыкаў і іх спрадвечныя атрыбуты – калядныя зоркі, якія цэлы год пыліліся на гарышчы і напрыканцы снежня глядзелі на марозную зямлю. У хаце іх потым клеілі, рамантавалі, а на першы дзень *Калядаў* былі гатовы суправаджаць моладзь падчас наведвання вясковых хацін.

Адным з лепшых майстроў у вёсцы, якія займаўся каляднымі зоркамі з'яўляўся **Алексей Герасімяк**, які нарадзіўся ў 1942 годзе. У 1960-я гады, калі быў ужо кавалерам, у вёсцы калядавала шмат груп і амаль кожная мела сваю гвяду. Адна з іх была значных памераў. Гледзячы на яе складалася ўражанне, што

kim szkołom średnim, których otwarcie w 1947 roku było nie lada wydarzeniem. Pierwsza jednak była, uruchomiona zaraz po wyzwoleniu, Szkoła Powszechna. Pani Nina należała do wąskiego grona uczniów, korzystających w latach okupacji z tajnego nauczania, prowadzonego przez panią **Brzostowską**, żonę organisty przy kościele rzymskokatolickim.

Z otwarciem szkół średnich, czego domagali się przede wszystkim uczniowie i ich rodzice, sprawa nie była prosta. Brakowało budynku, kadry pedagogicznej, tradycji. Władze wojewódzkie nie wyrażały zgody, Ministerstwo Oświaty również. Postanowiono zwrócić się bezpośrednio do prezydenta **Bieruta**. Wiąże się z tym anegdota. W przedwojennej Polsce był zwyczaj, że ojcem chrzestnym siódmego dziecka w rodzinie mógł zostać prezydent. Panu **Łukszy** z Cisówki urodził się akurat siódmy syn. Zaproszono zatem prezydenta na chrzciny. Nie uchylił się, ale przysłał jedynie pełnomocnika. Wdzięczny ojciec postanowił zawieźć kumowi prezent – piękne rogi jelenia. Pojechał z nim **Antoni Stasiewicz**, przyszły dyrektor michałowskich szkół średnich, i sekretarz gminy

Jan Nazarko. Prezydent delegacji nie przyjął, był zajęty gośćmi z zagranicy, ale została uważnie wysłuchana przez sekretarza jego kancelarii. Po kilku dniach z Warszawy przyszło zezwolenie.

Tematów i wątków opowieści jest w książce pani Niny Gorbacz dużo więcej, choćby o dramatycznym okresie wojny, doświadczanym z pozycji dziecka, o baronowej **Oldze Ramm** z pobliskiego Hieronimowa, która wciąż żyje w lokalnej legendzie, o lekarzach, nauczycielach, służbie zdrowia, o kinie, przedszkolu, balach, w których chętnie uczestniczono, o posesji fabrykanta **Hugo Petera**... Każda to kamyk w mozaice składającej się na obraz przeszłości. Kontynuator pilnie poszukiwany.

Dorota Wysocka

Zdjęcia pochodzą z albumu „Dzieje Michałowa w starej fotografii”

Nina Gorbacz z domu Krętowska, *Michałowo i jego mieszkańcy minionych lat*, wydawca Pracownia Filmu, Dźwięku i Fotografii „Niezbudka” w Michałowie, projekt graficzny, skład, druk i oprawa Bogdan Suprun, wsparcie finansowe Urząd Miasta w Michałowie, Michałowo 2022, nakład 200 egz., ss. 416.

моладзь арганізавала забавы і весялілася ў пажарным дэпо.

На жаль, рознакаляровая папера і выразкі з цягам часу паступова знікалі. Аднак зорка не рабіла меншага ўражання – наадварот. Жыхары дбалі пра сваю традыцыю і дабаўлялі да галоўнай зоркі дадатковыя элементы. Як гаворыць яе сустваральнік Валянцін Сельвесюк, яна моцна звязаная з жыццём вёскі. Традыцыя калядавання ў Мохнатым і цяпер жывая, у гэтым годзе хадзіла тут некалькі груп. Большасць з іх прыехала цягніком з Бельска або Гайнаўкі.

Складаную, шматчастковую,

калядавала не адна, а шмат груп моладзі адначасова. Было гэта звязана з тым, што структура гвяды складалася з некалькіх розных зорак, кожная з якіх круцілася ў сваім кірунку. Гэта было сапраўднае падляшскае, вясковае мастацтва.

Тут трэба згадаць таксама пра мастака, які зрабіў гэты калядны шэдэўр – Уладзіміра Кучко. На жаль, да нашых дзён зорка не захавалася. Шмат іншых гвездаў закончылі сваё жыццё на сырых гарышчах дамоў або згарэлі ад свечак, якія выкарыстоўваліся замест электрычных лямпаў.

Аляксей Герасімяк ахвотна дапамагаў малодшым у вырабе ўласных зорчак. І так, узімку 1983 года, разам з махнацкай моладдзю – **Валянцінам Сельвесюком** і яго двума сябрамі – зрабілі супольна новенькі, прыгожы сымвал калядавання.

Першыя гады Валянцін і яго сябры калядавалі з ім самым. Аднак настаў час, калі зорка апынулася ў мясцовым вясковым клубе і іншыя маладыя жыхары гэтай падляшскай вёскі пачалі ёю карыстацца. Кожны год на *Каляды* вандравала яна з рук адной групы да другой. За закалядаванае

калядную махнацкую зорку можна ў любы момант пабачыць у вясковай святліцы, якая дзеліць будынак з мясцовымі пажарнікамі. Патрэбны толькі добрыя намеры і ключ ад солтыса.

Але махнацкая зорка ўжо не самая. **Сяргей Лукашук**, шматгадовы дырэктар Бельскага До-

ма Культуры, зрабіў яе сястру. Натхненне для стварэння такой гвядзы прыйшло да яго тады, калі пабачыў здымкі з калядавання Жэмэрвы ў Каралеўскім замку. І так, на працягу ўсяго лета, у зацішшы сваёй майстэрні ў Чэхах Забалотных, Сяргей ствараў складаную канструкцыю новай зоркі „з чатырох зорак”. А калі была яна ўжо гатовая паехала да **Пятра Багацэвіч** з Крывятыч, вядомага майстра ад зорак і выцінанак. На працягу ўсяго снежня ён з сям’ёю арыгінальна яе ўпрыгожыў, у найлепшых традыцыях падляшскай, каляднай выцінанкі.

Гэты шадэўр народнага мастацтва быў упершыню запрэзэнтаваны падчас арганізаванага Музеям малой айчыны ў Студзіводах *Шчодрага вечара – Гагатухі*. На мерапрыемства, якое праходзіла 13 снежня ў зале Крэатыўнага цэнтра культуры па вул. Студзіводскай, прыйшло шмат людзей з Бельска і ваколіц. Сярод іх быў Валянцін Сельвеськ, які 40 гадоў таму з калегамі зрабіў арыгінальную, асочніцкую гвядзу з Мохнатого.

Падчас *Шчодрага вечара* беларускія традыцыі прадставіў гурт калядоўшчыкаў „Світанак” з Вільні, якім кіруе **Марына Струнеўская**. Гэта людзі, якія па розных прычынах вымушаныя былі пакінуць Беларусь і эміграваць. Падчас свайго каляднага падарожжа па Польшчы, дзе наведалі м. інш. Варшаву і Рыбнік, завіталі яны і ў Бельск ды калядавалі ў падбельскай вёсцы Парцево. З калядкамі наведалі таксама тутэйшы беларускі ліцэй ды бурмістра **Яраслава Бароўскага**. Апрача іх на Шчодрым вечары спявала студзіводзкая Жэмэрва і Асочнікі ды бельскія Жэўжыкі, якімі кіруе **Анна Фіонік**.

Максім Фіонік
фота **Веслава Оверчука**
і аўтара

W Kottach znowu kolędują

Ewangelia św. Mateusza mówi nam o cudzoziemcach, którzy przybyli do Betlejem, aby pokłonić się nowo narodzonemu Jezusowi. Biorąc pod uwagę liczbę darów, a mianowicie złoto, kadzidło i mirrę, które przybysze złożyli Synowi Bożemu, uznano, że było ich trzech. Prawdopodobnie byli to uczeni astronomowie, których ojczyzną mogła być Persja, Babilonia, Arabia bądź Syria. Zapewne dobrze znali się na położeniu gwiazd na nieboskłonie, skoro idąc ich śladem dotarli do Betlejem. W tradycji i pobożności naszych przodków mędrcy ze Wschodu szybko przeobrazili się w trzech władców – carów, a kolędowanie z gwiazdą stało się ludową tradycją.

■ Najbardziej żywym obrzędem we wsiach wschodniego, prawosławnego Podlasia jest kolędowanie z gwiazdą. Tu zazwyczaj chodzi się i kolęduje w pierwszym dniu świąt. Do zmroku domy odwiedzają małe grupki dzieci, natomiast dorośli kolędują wieczorem, kończąc, w zależności od wielkości wsi, nieraz późno w nocy. W przeszłości kolędowały także grupy młodzieży, zarówno dziewczęta, jak i chłopcy, którzy za zarobione pieniądze urządzali sobie zabawę.

Szkielet gwiazdy robiono z drewnianej części starego sita, do którego przymocowywano specjalnie strugane patyki, które tworzyły jej rogi. Potem całość oklejano kolorowym papierem, na końcu robiąc pompony (*kutasy*) z bibułki. Nieodzownym elementem każdej gwiazdy jest lekki kij, do którego umocowany jest sworzeń, gdzie osadzona jest tulejka. Dzięki niej gwiazda się kręci. Na końcu sworz-

nia umieszczony jest świecznik, ruchomy na sworzniu, ale się nie kręci. Niegdyś wkładano do niego świece, w nocy oświetlające gwiazdę.

Kunst gwiazdy był zależny od ilości rogów oraz upiększeń, zrobionych z kolorowego papieru. Na środku, zwanym lico lub *hrudi* jest przyklejana misterna wycinanka (*winok*), na której można ujrzyć m.in. koniki, jaskółki, koguciki, gwiazdki czy jelonki. Wszystkie elementy ozdobne wycinano nożem lub nożycami. Papier woskowano lub nasączano olejem lnianym, dzięki czemu gwiazda była przezroczysta, bardziej odporna na zapalenie się od świec, ale też warunki atmosferyczne, takie jak śnieg czy deszcz.

Gwiazdy w poszczególnych wsiach różniły się ilością rogów. We wsi Kottły było ich zazwyczaj osiem lub dwanaście (w jednorzędowych) lub 16 bądź 24 w dwurzędowych. Z przekazów mieszkańców naszej

wsu wynika, że była także gwiazda trzyczędowa, gdzie dwa zewnętrzne rzędy kręciły się w jednym kierunku, a środkowy w odwrotnym. Obecnie dość często można spotkać gwiazdę ze szklanym przodem, gdzie w środku wstawia się drukowany obrazek (ikonkę), oklejony dookoła błyszczącym papierem. W powiecie hajnowskim można spotkać gwiazdę z tak zwanym niebem lub *raduhą*. Zazwyczaj było w niej osiem rogów, nad którymi rozciągał się łuk w formie tęczy, oklejony błękitną bibułą i zakończony lichtarzami (fanarami). Taką gwiazdę można obejrzeć w Galerii im. Tamary Sołowiecz w Narewce.

Niestety, tradycyjne chodzenie z gwiazdą przez dorosłych zamieniło się dziś w biesiadowanie za stołem, a kołędują przeważnie dzieci. Suto zastawiony stół niewątpliwie jest atrakcyjny, ale czy to jest tak naprawdę nasza tradycja, przekazana przez przodków? Dlatego cieszy odrodzenie kołędowania w Kotłach, po dwóch latach przerwy.

7 stycznia można było pod oknami domów usłyszeć tradycyjne kołedy: *Niebo i ziemia, Uczora z wieczora, Diwną nowina, Nowa radość stała* i inne. W piękny zimowy dzień kołędowały trzy grupki dzieci, a pod wieczór przybyła młodzież z bractwa przy cerkwi *Uspieńskiej* w Bielsku Podlaskim wraz z o. **Tomaszem Kosińskim**.

Organizatorką kołędowania dorosłych w Kotłach była **Halina Namuczuk**. Wraz z nią podążyli **Ewa Czarkowska, Magda Maciejuk** oraz **Alina i Jan Minkiewiczowie**. Nieco później dołączyły siostry **Alina i Barbara Zabrockie** oraz **Halina Chomaniuk**. Do późnego wieczora grupa chodziła od domu do domu, kołędując z gwiazdą, aby darami od gospodarzy wspomóc utrzymanie cmentarza wraz z cerkwią św. Eliasza na uroczysku *Stojachnowo* w Hryniewiczach.

Jan Minkiewicz
fot. **Jan Troc**

Wrażliwy człowiek niezwykły artysta

W galerii Muzeum i Ośrodka Kultury Białoruskiej w Hajnówce 9 grudnia 2022 roku miał miejsce wernisaż niezwyklej wystawy. Zaprezentowano malarstwo nieżyjącego już artysty Andrzeja Piotrowicza (mnicha Eliasza). Była to pierwsza retrospektywna wystawa, będąca zarazem pierwszą indywidualną prezentacją jego twórczości w ogóle.

Andrzej Piotrowicz urodził się 31 października 1971 roku w Hajnówce. W roku 1985 rodzina Piotrowiczów przeprowadziła się do Białegostoku gdzie ojciec, oficer pożarnictwa, komendant Powiatowej Straży Pożarnej w Hajnówce, otrzymał pracę. Andrzej Piotrowicz w latach 1986-1991 uczył się w Liceum Sztuk Plastycznych w Supraślu, potem w Wyższej Szkole Sztuki Stosowanej w

Poznaniu, w której dyplom obronił w 1998 roku.

W latach 2001-2014 przebywał jako mnich w monasterze w Ujkowicach koło Przemysła. Rozwijająca się choroba, którą lekarze zdiagnozowali jako schizofrenię, nie pozwoliła mu na pozostanie w monasterze. Mnich oddał się malarstwu. Przemyslenia na temat Apokalipsy, grzechu, odkupienia i ofiary, w kontekście wydarzeń na świecie, stały się głównymi motywami jego prac malarskich. Prawie wszystkie obrazy powstały w rodzinnej wsi jego matki, Rudaki niedaleko Kruszynian, gdzie osiadł po wyjściu z monasteru.

Przez ostatnie trzy lata życia związany był z parafią prawosławną Zmartwychwstania Pańskiego w Białymstoku, pełniąc tam funkcję *panamara* i stróża.

Niespodziewanie dla wszystkich, 5 września 2022 roku, dokonał aktu samospalenia na moście w Toruniu.

Na wernisaż przybyli m.in. rodzina i przyjaciele Andrzeja.

To dzięki ich zaangażowaniu ta wystawa mogła dojść do skutku.

– Ta wystawa zrodziła się z pewnej niezgody – powiedziała przyjaciółka artysty **Emilia Sadowska** podczas otwarcia. – Niezgody na to co przydarzyło się Andrzejowi. Gdy przeczytaliśmy dość lakoniczną informację w Gazecie Toruńskiej, że 51-letni mężczyzna spalił się na moście w Toruniu to uznaliśmy, że nie można życia naszego przyjaciela ograniczyć do tego jednego zdania, i że to co po sobie pozostawia jest o wiele głębsze, mądrzejsze i musimy o tym powiedzieć i to pokazać.

– Ta wystawa ma dla mnie symboliczne znaczenie – podkreślił powiedział **Mariusz Piotrowicz**, brat zmarłego artysty. – Raz, że brat dopiero co pożegnał się z tym światem, dwa, że jest to zamknięcie i podsumowanie symboliczne jego życia. Samo to, że wystawa ma miejsce w Hajnówce, która dla nas w okresie dzieciństwa była całym światem, w którym żyliśmy- ma to dla mnie osobiście bardzo duże znaczenie.

Głos zabrał również opiekun duchowy zmarłego, o. **Marek Ławreszuk**, proboszcz parafii Zmartwychwstania Pańskiego w Białymstoku, mówiąc o trudnej drodze, którą przeszedł artysta. – Elias z poświęcił się Bogu. Staralem się przekonać go, że wciąż jest mnichem, jeżeli tego tylko chce. I okazało się, że chce. Elias był autentyczny, koncentrował się na obserwacji świata, życia i próbie weryfikacji tego co widzi, z tym co chciałby żeby było, z tym o czym mówi nam tradycja chrześcijańska, ale przede wszystkim Ewangelia. Wiara, sztuka i codzienne życie nie były dla Eliasza odrębnymi sferami, lecz zązębiały się w jedną spletaną realność. Bardzo przeżywał globalne ciosy, które dotknęły wszystkich poprzez pandemię covidową. Jeszcze bardziej uderzyła go wojna w Ukrainie. Tragizm wojny prowokował go do modlitwy, prze-myśleń, ale i działań. Wzbudzał w

nim zarówno bunt, jak i poczucie bezsilności. Nie mogą uniknąć nieco wytartego frazesu, który mówi o wrażliwej duszy artysty. Elias nie był jednak wyłącznie wrażliwym artystą. Był i pozostał wrażliwym człowiekiem. Był też niezwykle autentyczny zarówno w tym co mówił, jak i też w tym co robił. Nie zachowywał się skromnie, lecz po prostu był skromny. Nie skupiał się na przestrzeganiu zasad prawosławnych, lecz po prostu żył zgodnie z nimi.

Od strony artystycznej malarstwo Andrzeja podsumował prof. **Marian Stępak**, wykładowca artysty w Poznaniu. – Andrzej był rozpoznawalnym człowiekiem i miał niezwykle talent. W jego oczach widziałem niezwykle inteligencję, która przekładała się na malarstwo.

Profesor zwrócił również uwagę na kolorystykę obrazów, niezwykle żywą i kontrastową, bogatą

kompozycję, tematykę i formę przedstawień. Powiedział, że Hajnówka ma to szczęście i honor pokazywać wystawę Piotrowicza jako pierwsza. A tego pierwszeństwa zostały pozbawione większe miasta, jak Poznań, Gdańsk, Toruń czy Warszawa.

Na wystawie zaprezentowano ponad 70 prac podzielonych na dwa główne okresy. Z pierwszego pokazany został dwunastoletni okres akademicki (liceum plastyczne w Supraślu oraz Wyższa Szkoła Sztuki Stosowanej w Poznaniu) reprezentowane przez rysunki ołówkiem, martwe natury, czy kolaże. W nich widać pierwsze próby zmagania artystycznych z różnymi technikami, stylami, poszukiwania najlepszej, własnej formy wyrazu. Drugi okres, przypadający na osiem ostatnich lat twórczości i życia Andrzeja po odejściu z monasteru, reprezentuje już dojrzałe malarstwo olejne.

Do wystawy wydany został katalog z krótkim biogramem, oraz wybranymi pracami artysty. Wzbogacony został również o wspomnienia rodziny i przyjaciół mnicha. Katalog będzie dostępny we wszystkich największych bibliotekach Polski oraz mniejszych bibliotekach województwa podlaskiego. Stanowi wkładkę do segregatora „Słownika białoruskich artystów” wydanego przez Muzeum i sukcesywnie poszerzanego.

Wystawa dostępna będzie do końca marca.

Agnieszka Tichoniuk

Historia Talerhofców

„Historia Talerhofców” to kolejny projekt na koncie Stowarzyszenia Klubu Miłośników Łemkowszczyzny. Realizowany był w 2022 roku z pomocą Ministerstwa i Kultury Dziedzictwa Narodowego oraz Muzeum Historii Polski w Warszawie, a jego celem było ukazanie mało znanych faktów z historii mniejszości łemkowskiej, dotyczących obozu koncentracyjnego w austriackim Talerhofie. Patronat nad zadaniem objął arcybiskup przemyski i gorlicki Paisjusz.

OBÓZ W TALERHOFIE
LOSY TALERHOFÓW
KATALOG WYSTAWY

Ks. Hudyma osadzony w więzieniu w Lwowie i oskarżony o szpiegostwo na rzecz Moskwy. Postawiony przed sądem w Lwowie, ale 06.05.1914 uniewolniony (ob. przez ławę przysięgłych z kobietą z samych Polaków). Po wybuchu I wojny światowej osadzony w 1915 w więzieniu w Wainburgu a potem w obozie internowania E. Talerhof. Zachorował psychicznie i w 1917 został zwolniony. Powrócił do rodzinnych Dytkowców, gdzie mieszkał sam w na pół zniszczonej chałcie. Przez prawosławnych uznawany za jurem diego. Zamordowany przez Niemców w 1944, w nieznanym okolicznościach.

■ W czasie trwania projektu Stowarzyszenie Klubu Miłośników Łemkowszczyzny pracowało nad odtworzeniem słabo znanej historii martyrologii społeczności łemkowskiej. Głównym celem było zachowanie przekazu pamięci historycznej dla następnych pokoleń.

Przeprowadzone zostały kwe-

Ks. Maksym Sandowicz jr., syn św. Maksyma Gorlickiego Sandowicza), ur. w Talerhofie. Został prawosławnym kapłanem podobnie jak jego ojciec. Ukończył szkołę teologiczną w Białymstoku.

Maksym Sandowicz jr., urodzony w Talerhofie, duchowny prawosławny

Pelagia Sandowicz, żona Maksyma Sandowicza, z synem, nazwanym po ojcu męczenniku Maksym

rendy w archiwach oraz zbiorach muzealnych i prywatnych w poszukiwaniu dawnych fotografii, dokumentów i wspomnień, ukazujących życie Talerhofców w obozie. Przeprowadzono również poszukiwania grobów osób, którym udało się z obozu powrócić. Podczas warsztatów międzypokoleniowych wyselekcjonowano materiały do stworzenia wystawy, eksponowa-

nej następnie w gorlickim Ośrodku Kultury Prawosławnej „Elpis”, oraz do publikacji katalogu.

Przez cały okres zaboru austriackiego Łemkowie byli pozbawieni możliwości swobodnego kultywowania tradycji, a podczas pierwszej wojny światowej prześladowani i zsyłani do obozów w głąb Austrii – w Talerhofie i Terezynie. Wiele osób, głównie inteligencji łemkow-

skiej, było skazanych na śmierć. Symbolem martyrologii tego okresu jest św. Maksym Sandowicz, duchowny rozstrzelany przez żandarmów austriackich w Gorlicach 6 września 1914 roku, a w 1994 ogłoszony przez Cerkiew prawosławną w Polsce świętym męczennikiem za wiarę. Do Talerhofu trafili ojciec św. Maksyma Tymoteusz oraz brzemienna małżonka Pelagia. W uwięzieniu urodziła syna, któremu po ojcu nadano imię Maksym. Maksym Sandowicz junior został również duchownym. Pełnił posługę w Uściu Ruskim, Siedlcach, Drohiczynie, Orli i Białymstoku.

Po okresie zaborów społeczność łemkowska z trudem odbudowywała swoją tożsamość i kulturę.

Projekt „Historia Talerhofców” był kolejną próbą odtworzenia tego słabo znanego etapu historii i przywróceniem pamięci o wybitnych postaciach, wnoszących swój wkład w dzieło odbudowywania pamięci historycznej i kultywowania narodowych tradycji.

ks. Roman Dubec

fot. **archiwum Stowarzyszenia**
za cerkiew.pl

Sami o Sobie. Miesięcznik społeczno-kulturalny. Nieodpłatny dodatek do Przeglądu Prawosławnego
Współfinansowany ze środków Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji
oraz Fundacji im. Księcia Konstantego Ostrońskiego
ISSN 1899-9018 Nr indeksu 371416

Wydawca: Fundacja im. Księcia Konstantego Ostrońskiego

Redaguje zespół: Andrzej Charyło (sekretarz redakcji), Eugeniusz Czykwini (redaktor naczelny)

Doroteusz Fionik, Natalia Klimuk, Ałła Matreńczyk, Anna Petrovska

Anna Radziukiewicz (zastępca redaktora naczelnego), Dorota Wysocka

Opracowanie graficzne: Dorota Wysocka

Skład komputerowy: Halina Kierdelewicz

Adres redakcji: 15-399 Białystok, ul. Składowa 9; tel./fax (0048 – kier. z zagranicy) 85 742 18 57

e-mail: redakcja@przegladprawoslawny.pl; www.przegladprawoslawny.pl

Publikacje wyrażają jedynie poglądy autorów i nie mogą być utożsamiane z oficjalnym stanowiskiem Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji. Публикації виражають лем погляды авторів і не можуть бути ідентифіковані з офіційним становищем Міністра Внутрішніх Справ і Адміністрації. Публикации выражают только точку зрения авторов и не могут быть отождествлены с официальной позицией министра внутренних дел и администрации. Публикації виражають лише точку зору авторів і не можуть ототожнюватися з офіційною позицією Міністра внутрішніх справ і адміністрації. Публикації виказують тільки меркванні аўтараў і не могуць быць ідэнтыфікаваны з афіцыйнай пазіцыяй Міністра Унутраных Спраў і Адміністрацыі.